



УДК: 34(37):340.134(049.3)
34(37)(094.5)"-0451"(049.3)

Законот на дванаесет таблици (XII tabulae sive Lex XII tabularum)

(предговор, превод од латински, белешки и
коментари Даниела Тошева. Меѓународен
славјански универзитет „Гаврило Романович
Державин“, Скопје, 2018)

Светлана Кочовска-Стевовиќ

Институт за класични студии, Филозофски факултет,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје

svetlana.kocovska@zfz.ukim.edu.mk

Законот на дванаесет таблици (лат. *Lex duodecim tabularum*) е најстариот законски кодекс што постоел во Стариот Рим. Според традицијата, на неговото донесување му претходела долгогодишна класна борба меѓу привилегираниот сталеж во раната римска република, сталежот на патрикиите, и сталежот на плебејците, кој во тогашното римско општество, освен што имал ограничено право на глас во кентуријатските комитии (*comitia curiata*), немал никакви други политички права. Плебејците, иако го сочинувале најголемиот дел од римската популација, биле исклучени од свештеничките колегииуми и од Сенатот и немале право да бидат носители на јавни служби; биле обврзани да одат во војна, но немале право на дел од воениот плен и постојано се соочувале со долгови поради паричните казни што по различни основи им биле изрекувани од страна на патрикиите. Самоволието на патрикиските магистрати било овозможено, пред сè, од фактот што во раната римска република не постоеле пишани закони, туку односите меѓу припадниците на заедницата се регулирале според обичајните правила на поведение (*mo-*

res maiorum). Во првите години од конституирањето на републиката, плебејците, по првата сецесија на Светиот Рид, се избориле за воведување на службата народен трибун (*tribunus plebis*). Во 462 год. ст. е. народниот трибун Гај Терентиј Харса побарал да се оформи петочлена комисија што ќе има задача да ги регулира со пишан закон (*ius scriptum*) овластувањата на конзулите. Предлогот на Харса не бил прифатен, но народните трибуни не се откажале од својата цел преку кодификација на обичајното право да се заштитат од политичкото самоволие на кое биле постојано изложувани. На периодот на непишани правила на поведение или *ius non scriptum* конечно му дошол крај кога, под притисок на народните трибуни, била донесена одлука за систематизација и кодификација на сите дотогашни непишани правила на поведение. За реализација на оваа цел, била оформена тричлена комисија, која била испратена во Хелада за да ја проучи атинската легислатива, позната како Солонув устав. По враќањето на комисијата во Рим, била донесена одлука за привремено суспендирање на редовната магистратура. Наместо конзули, за таа година, 451 год. ст. е., била избрана десеточлена комисија, која ги презела ингеренциите на конзулите и која имала должност да ги запише и да ги канонизира сите обичајни правила на поведение што го сочинувале древното римско право. За членови на комисијата, позната под називот *decemviri consulari imperio legibus scribundis*, биле избрани само припадници на патрикискиот staleж. Следната година, декемвирите подготвиле серија од правни одредби, кои биле врежани на десет бронзени плочи. Откако кентуријатските комитии установиле дека на овие плочи не се врежани сите обичајни правила, била избрана нова комисија, повторно од десет члена, во која овој пат половина од членовите биле плебејци, за да го комплетира процесот на кодификација на обичајните правила. Новата комисија на постоечките десет бронзени плочи додала уште две, по што, во 449 год. ст. е., сите дванаесет бронзени плочи биле поставени на римскиот форум. Текстот што бил врежан на овие дванаесет плочи во римската политичка историја и во историјата на правото е познат како Закон на дванаесет таблници (*Lex duodecim tabularum*). Со неговото донесување во Стариот Рим завршил периодот на непишани правила на поведение (*ius non scriptum*), и започнал периодот на пишаното право (*ius scriptum*).

Текстот на Законот на дванаесет таблици денес не е зачуван, ниту во автентичен ниту во интегрален облик. Бронзените плочи на кои биле запишани законските одредби биле изложени на римскиот форум сè до 390 год. ст. е. кога Галите влегле во Рим и го запалиле градот. Врз основа на еден податок што го имаме кај Кикерон (Cic. *De orat.* 1.195), знаеме дека постоела и мала книжичка со Законот на дванаесет таблици (*xii tabularum libellus*), која, за жал, не е зачувана. Текстот што денес го имаме на увид претставува реконструкција на Законот, која е направена врз основа на бројните цитати, парафрази и коментари на определени одредби од Законот што се среќаваат во делата на автори од периодот на доцната република и принкипатот. Првата реконструкција на текстот на Законот е направена во 1564 година од страна на Франсоа Хотман (*De legibus xii tabularum tripartita, Franc. Hotomani Jurisconsulti Commentatio. Lugduni, apud Ioan. Tornaesium, MDLXIII*). Оваа и сите подоцнежни реконструкции биле резултат на сериозна филолошка анализа на текстовите во кои се среќаваат цитати и парафрази од Законот. Најмногу референци на Законот има во списот *Institutiones* на Гај, во списите на Кикерон, Варон, Аул Гелиј, Фест, Плиниј Постариот и Улпијан. Овие автори на некои места во своите дела цитираат одредби од Законот, некаде цитатите од Законот се измешани со зборовите на самиот автор, некаде се парафрази на определени законски одредби, а некаде се само интерпретации на авторот на определена законска одредба. Бројноста на цитатите и парафразите од Законот во римската литература несомнено се должи на репутацијата што Законот ја уживал во антиката со векови по неговото настанување. За неговиот углед не сведочат само бројните референци на правилата содржани во Законот туку и референците на самиот Закон. Кикерон во списот *De legibus* пишува дека во времето кога тој бил дете, текстот на Законот на дванаесет таблици се учел наизуст или, како што вели тој, *ut carmen necessarium* – „како песна што е неопходно да се знае“ (Cic. *Leg.* 2.59). На друго место пишува дека малата книга (*libellus*) со текстот на Законот „е повредна од библиотеките на сите философи, и поради нејзиниот огромен углед, а и поради нејзината голема полезност“ (Cic. *De orat.* 1.195). Ливиј (Liv. 3.34.6), пак, за Законот пишува дека, дури и во неговото време, а тоа е крајот на републиката и почетокот на царството, Законот на дванаесет таблици претставувал *fons omnis publici privatique iuris* – „основен извор на сето јавно и приватно пра-

во“. Од реконструкцијата на текстот на Законот може да се заклучи дека законските одредби биле напишани на архаичен и лаконски латински јазик, веројатно во сатурниски стих, за да може текстот полесно да се запомни. Иако содржел многу архаични обележја и многу негови одредби во текот на вековите постојано се менувале или дополнувале, Законот формално останал на сила сè до Јустинијановата кодификација.

Природата на правилата содржани во Законот на дванаесет таблица, како што пишува Даниела Тошева во предговорот на македонското издание (стр. 8), е главно „казуистична со хоризонтална прогресија“. Овие правила, имено, не се темелат врз генерални апстракции, туку врз случаи (*casus*), кои би можеле да прогресираат *ad infinitum* во хоризонтална линија. Ова е очигледно од формулациите на правилата што се чини дека се пренесени во својот автентичен облик. Повеќето од нив се формулирани како хипотетичен период, кој има облик: ако X направи Y, неговата казна ќе биде Z. Првите две таблица содржат правила што се однесуваат на судската постапка и на извршувањето на пресудите; третата таблица содржи правила со кои се регулираат должничко-доверителските односи; четвртата и петтата таблица содржат правила од областа на семејното и наследното право; шестата и седмата содржат правила од областа на имотното право; осмата таблица содржи прописи што се однесуваат на деликти и кривични постапки; деветтата таблица содржи прописи од областа на уставното право; во десеттата таблица се поместени прописи од областа на сакралното право, а единаесеттата и дванаесеттата таблица, познати како *supplementa* (додатоци), содржат правила со кои се регулираат различни области од општествениот живот: забраната за брак меѓу патрикии и плебејци, правила што се однесуваат на одговорноста на господарот за престапите извршени од неговиот роб или за одговорноста на таткото за престапите извршени од неговиот син итн. Дванаесеттата таблица завршува со една одредба што е од особено значење за развојот на римското право. Со оваа одредба било пропишано за закон (*lex*) да се смета сè она што подоцна народот ќе го заповеда, т.е. ќе го изгласа: *legem esse, ut quodcumque postremum populus iussisset*. Со ова, комитиите добиле властување да донесуваат апстрактни и општи правни правила, наречени *leges* – закони. Иако Законот на дванаесет таблица бил само

еден мал успех на плебејците во нивната борба за правда, тој имал огромно значење, зашто со неговото донесување на плебејците не само што им било овозможено да се заштитат од волунтаристичкото толкување на дотогашното обичајно, непипшано право туку и им било овозможено својата понатамошна борба за еднаквост и правда да ја водат со помош на правни средства.

Македонското издание на Законот на дванаесет таблици, објавено од Меѓународниот славјански универзитет „Гаврило Романович Державин“, а изработено од Даниела Тошева, не претставува само превод на реконструираниот текст на Законот на дванаесет таблици туку е и една мала студија за традицијата и за содржината на Законот на дванаесет таблици. Особена доблест на изданието е фактот што тоа содржи богат експликативен апарат, а во него е поместен и оригиналниот латински текст, што на познавачите на латинскиот јазик им овозможува да го читаат текстот и во оригинал и да ги анализираат понудените преводни решенија. Експликативниот апарат се состои од предговор (стр. 5–14) и од белешки поместени под текстот на самиот превод. Предговорот е поделен на два дела: 1. Потекло на Законот на 12 таблици (стр. 5–9) и 2. Облик и содржина (стр. 9–14). Во првиот дел од предговорот, како што упатува и самиот поднаслов, авторката пишува за потеклото на Законот на дванаесет таблици и за општествениот контекст во кој тој бил создаден, а во вториот – за обликот и за содржината на самиот текст. При составувањето на предговорот, авторката се консултирала со релевантна литература и – што претставува особена доблест на текстови од ваков карактер – со автентични, антички сведоштва за самиот Закон. Вториот и главен дел од изданието се состои од реконструираниот латински текст на Законот на дванаесет таблици и од самиот превод (стр. 17–65). Правилата поместени во секоја одделна таблица се нумерирани исто како и во изданието на текстот што е користен при изработката на преводот – изданието на Вормингтон (*Remains of Old Latin III: Lucilius, The Twelve Tables*. Edited and translated by E. H. Warmington. London, William Heinemann Ltd, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1938). При изработката на преводот авторката користела и други критички изданија, при што отстапките од изданието на Вормингтон ги навела во белешките под текстот на преводот (стр. 44, белешка 34). Белешките содржат и разновидни

објаснувања што се однесуваат на значењето на некои термини недоволно познати за современиот читател, дополнителни објаснувања на разновидни аспекти од римската култура и авторски коментари на текстот на законите, кои се неодминлив дел од секој сериозен превод на текст напишан на класичен јазик. На крајот од изданието се поместени: Библиографија (стр. 67), две рецензии (стр. 69–73) и Содржина (стр. 75–76).

Поради сериозноста и стручноста во преведувачкиот пристап, како и поради богатиот експликативен апарат, македонското издание на Законот на дванаесет таблици е пример за тоа како пред денешната читателска публика се пренесува антички текст. Изданието може да биде исклучително полезно четиво за поширока читателска публика: студенти по право и правници што се занимаваат со историја на правото, историчари, класични филолози и љубители на антиката воопшто. Иницијативата на Меѓународниот славјански универзитет „Гаврило Романович Державин“ да започне со објавување на преводи на дела што се примарна литература за проучување на римското право е за поздравување. Да се надеваме дека во иднина оваа едиција ќе биде збогатена со преводи и на други примарни извори, кои се неопходни за сериозно и темелно проучување на различни аспекти од римското право.